

BAROKOVÁ DUCHOVNÁ PIESEŇ AKO ŽIVÝ ODKAZ CYRILLO-METODSKÉHO DEDIČSTVA¹

Religious Songs of the Baroque Period as a Living Message of the Cyrillo-Methodian Heritage

Silvia Lauková – Petra Kaizerová

DOI: 10.17846/CL.2020.13.2.137-152

Abstract: LAUKOVÁ, Silvia – KAIZEROVÁ, Petra. *Religious Songs of the Baroque Period as a Living Message of the Cyrillo-Methodian Heritage*. Cantus Catholici (1655) was the first printed Slovak Catholic hymn book. In the foreword, its compiler, the Jesuit Benedikt Szöllösi, refers to the Cyrillo-Methodian mission which proves the mission's importance for the development of Slovak national identity. Even in the Baroque period, the authorization of the use of the Slavonic liturgy by Pope Adrian II was an accepted argument to support the creation of a "folk" hymn book. Ancient ancestry of religious songs, their popularity among people and their use in non-sacral space were emphasized.

The compiler of the hymn book *Cantus Catholici* approached the selection and modification of songs in a specific way. The fact that the hymn book was addressed to the folk influenced the process of selecting songs which were well-known and popular (Christmas songs, Easter songs, songs for Lent, etc.). The songs had to be faithful to the creed and authentic in terms of their historicity and popularity among people on the territory of modern Slovakia. In his foreword, Benedikt Szöllösi highlights the idea of shared Slavic integrity and unity, and considering territorial and historical criteria, his selection gives strong preference to the Czech context. One of the sources of inspiration for Szöllösi's work was an older hymn book *Písně katolické* [Catholic songs] (1622) compiled by Jiřík Hlohovský and published in Olomouc. Studied hymn books – Slovak *Cantus Catholici* and Czech *Písně katolické* [Catholic songs] – come from different national and cultural milieus, yet, they both have shaped and added to the richness of European baroque cantional heritage. Their comparison shows that the Czech hymn book *Písně katolické* [Catholic songs] by Hlohovský was one of the main sources for the Slovak hymn book, although their interconnectedness was creative and original.

Keywords: *Cyrillo-Methodian tradition, hymn book, song, acceptance, interconnectedness, Catholicism, Protestantism*

Cyrillo-metodská misia sa v slovenskej histórii často nanovo zvyznamňovala. Predstavuje fenomén, ktorým sa argumentovalo v snahe legitimizovať mnohé politické a kultúrne snahy. Je podnetné sledovať ako s týmto odkazom pracujú jednotliví autori.

Vývin literatúry v barokovom období charakterizujú mnohé zákutia a dosiaľ neprebádané oblasti. Jeho celkovú podobu môžeme iba tušiť, skutočnú tvár iba hľadať v ľudských

¹ Príspevok je výstupom v rámci projektu VEGA 1/0514/19 *Poetika mystickej skúsenosti a literárne podoby mystagógie*.

dejinách – známych, pozabudnutých, zabudnutých alebo úplne stratených. Takýto stav výskumu literárneho baroka však súvisí nielen s jeho historickou povahou a časovou vzdialenosťou od súčasnosti, ale aj so stavom našej literárnej historiografie – tá je síce erudovaná, ale tímy vedcov a bádateľov, ktorých úsilie podáva obraz o literárnej, komunikačnej a tvorivej situácii na území Slovenska v 17. a 18. storočí, nie sú dostatočne personálne obsadené.

Obdobie 17. a 18. storočia, v rozmedzí ktorého sa oficiálne datuje na území dnešného Slovenska barok, je obdobím mnohých zmien – spoločenských, ekonomických, sociálnych, ale aj estetických a mravných. Tvár baroka ovplyvňovali turecké vpády a nájazdy, stavovské a protihabsburské povstania, prírodné katastrofy, reformácia i rekatolizácia. Všetky tieto činitele mali za následok kolízny stav v krajine a pocit beznádeje jej obyvateľov. V prácach niektorých literárnych historiografov, predovšetkým predstaviteľov staršej generácie, sa stretávame s názormi, že obdobie baroka môžeme najlepšie charakterizovať ako obdobie protireformácie, ako obdobie náboženskej neznášanlivosti (Vlček 1890, 2).

V súčasnosti je zjavné, že nielen reformácia, ale aj rekatolizácia sa závažným spôsobom zapísala do kultúrneho a spoločenského diania na území Slovenska. Slovenskí evanjelici i českí exulanti sa zapájali do kultúrneho a literárneho života v hojnejšej miere, tlaky na rekatolizáciu priniesli obrodu v katolíckej cirkvi a zvýšený záujem o ľud a jeho potreby, čo povzbudili aj závery Tridentského koncilu (1545 – 1563). Svoju činnosť rozvíjali rehole františkánov, piaristov a jezuitov, ktorí však svojou činnosťou v prospech katolíckej cirkvi neraz vzbudzovali nenávisť a neporozumenie. Aktivita jezuitov na poli kultúrneho rozvoja Slovenska v barokovom období, napriek rôznym kontroverzným názorom na ňu, je úctyhodná. Založenie a spravovanie univerzít v Trnave a v Košiciach, vydávanie kníh nielen náboženského, ale aj svetského charakteru a prínos v oblasti vedy nám v diachrónnom pohľade na historické udalosti dáva možnosť objektívneho pohľadu na pôsobenie jezuitov na území dnešného Slovenska.

Hoci situácia na Slovensku v 16. a 17. storočí v katolíckej cirkvi bola kritická, rekatolizácia často nepostupovala pre individuálnu neschopnosť jedinca prikloniť sa k jednej alebo k druhej strane. S náboženstvom totiž súviseli aj sociálne či politické záujmy. Konfesijná príslušnosť majiteľa pôdy, dediny či panstva ešte stále určovala náboženskú príslušnosť ich členov, pretože stále platilo: „Cuius regio eius est religio.“

V tomto kontexte sa javí vydanie spevníka *Cantus Catholici* ako prezieravá snaha moderným spôsobom aktivizovať katolíkov. Totožnosť zostavovateľa spevníka bola neznáma až do začiatku 20. storočia, keď ju v roku 1935 odkryl Stanislav Wiess-Nägel. Ako autora identifikoval jezuitu Benedikta Szöllősiho (Weiss-Nägel 1935, 427). Ten sa drží pri zostavovaní spevníka dobového úzu a na úvod spevníka zaraďuje latinský predhovor, ktorý má plniť viaceré úlohy, okrem obligátnej pochvaly svojho mecenáša má obhájiť samotnú existenciu a význam diela. V období baroka sa v slovenskom priestore objavujú aj prvé národné obrany a chvály², medzi ktoré môžeme zaradiť aj časť spomínaného latinského predhovoru³: „*Náš panónsky národ je preslávený mnohými chváloročami a pamätihodnosťami dávnych pokolení. Keď za kráľa Svätopluka, ktorý mal sídlo na Belgrade, prilipol ku Kristovi hlásaním Kristovej viery apoštolskými mužmi Cyrilom a Metodom, hoci vynikal v každom druhu zbožnosti, predsa viac v žalospevoch. Vysvitá to z rozličných piesní, podivuhodne prispôbienených na cirkevné slávnosti alebo iné časy. Spomenutí svätí otcovia, keď svätým krstom pripojili ku Kristovi Panónov s kráľom Svätoplukom, ba aj s Bulharmi, Moravanmi a s kniežaťom Čiech Bořivojom, dosiahli od rímskeho pápeža Mikuláša I., aby národom, ktoré pokrstili, bolo dovolené konať služby božie v ľudovom jazyku. To vraj bolo potvrdené odpoveďou, aby každý duch*

² Problematikou národných a jazykových obrán sa zaoberá monografia Jána Tibenského (1965) s názvom *Chvály a obrany slovenského národa*.

³ Uvádzame rozsiahlejší citát z predhovoru, aby sme naň mohli explicitne odkazovať.

chválil Pána. Preto je hodnoverné, že i panónsky národ používal kedysi túto výsadu [...]“ (Minárik et al. 1997, 269-270) „[...] ako to možno uzatvárať zo zvyku, trvajúceho v niektorých kostoloch ešte i za našich čias, kde čiastka Kánonu sa pri oltári ľudovou rečou odbavovala. A na chóre aj skutočne skoro vo všetkých panónskych kostoloch tak sa odbavuje Kyrie, Gloria a Kredo. Tieto nábožné spevy si Panoni vždy natoľko cenili, žeby si priamo povedal, že nenájdeš národa, čo by sa im v tom vyrovnal. Pri bohoslužbách v kostoloch zhromaždení tak správne spievajú žalmy a piesne, žeby si ich od jedného mal za hotových spevákov. A čo sa v kostole naučili, to na hostinách a besedách, vo viniciach a po poliach sladkozvučným hlaholom prespevujú. Keďže však tieto spevy, Vysokodôstojný Pane⁴, mnoho trpely na svojej dávnej kráse tak neprajnosťou času a chybným prepisovaním, ako i nepriateľskými znetvoreninami a novotami nekatolíkov, podujal som sa ich na pôvodné znenie, aby sa obnovila zbožnosť panónskeho ľudu, ktorá kedysi prekvitala“ (Weiss-Nägel 1997, 427).

Priamy odkaz na cyrilo-metodskú misiu je dôkazom jej dôležitosti pri koncipovaní národnej identity Slovákov, aj keď je zjavné uvedomovanie si, že ide o duchovné vlastníctvo viacerých slovanských národov. Vyzdvihovanie dosiahnutia cieľa uznania ďalšieho bohoslužobného jazyka s pápežským schválením Mikuláša I. predstavuje ešte aj v čase baroka prijateľnú argumentáciu vzniku a existencie „ľudového“ spevníka. Predhovor je aj ukazovateľom toho, ako sa vnímala duchovná pieseň a aký význam sa jej prikladal. Vyzdvihuje sa jej starobylý pôvod, obľúbenosť medzi ľuďmi a jej prenášanie mimo sakrálneho priestoru.

S ohľadom na pôvod piesní sú barokové kancionály vlastne hybridnými⁵ dielami. Preberajú piesne umelého i ľudového pôvodu, zahrnujú latinské i slovenské, resp. české piesne, siahajú po súdobu aktuálnych piesňach a rovnako po tradičných duchovných piesňach starých niekoľko storočí. Práve pocit slovanskej spolupatričnosti vyplývajúci aj z veľkomoravskej tradície je pre zostavovateľa zrejme jedným z dostatočných dôvodov pre preberanie piesní z českého prostredia. Preto je nevyhnutné poukázať na vzájomné vzťahy českého a slovenského kultúrneho, duchovného a literárneho života pri preberaní duchovnej kancionálovej piesne. Je zjavná prepojenosť slovenskej katolíckej kancionálovej tvorby 17. storočia s českou tvorbou vznikajúcou v tom istom období, ktorá sa demonštruje preberaním piesňového fondu českých kancionálov do kancionálov slovenských.

Na demonštráciu týchto vzťahov sme si vybrali spevník Jiříka Hlohovského *Písně katolické* (1622). Časom vydania aj slohovým zaradením do barokového obdobia totiž najviac korešponduje so spevníkom *Cantus Catholici* (1655). Komparatívny spôsob by mal dostatočne objasniť, ako dochádzalo k preberaniu piesní z českého prostredia do slovenského, pričom pars pro toto rozanalyzujeme prípad spevníka, ktorý mal najviac spoločných piesní so slovenským spevníkom.

Vzťahom českých a slovenských predbarokových a barokových spevníkov sa v literárnovednom, resp. literárnohistorickom výskume zatiaľ nevenovala dostatočná pozornosť. Problematike sa okrajovo venujú len dve štúdie: prvou je už skoro storočie stará štúdia Jana Vilikovského (1935, 269-306) o spevníku *Cantus Catholici* a druhou príspevok Petra Ruskina (2002, 11-22).

Vilikovského štúdia rieši otázku vzťahu spevníka *Cantus Catholici* k iným spevníkom v štvrtom oddiele štúdie (VI. *Poměr Cantus Catholici k předlohám*), do jej zorného uhla sa však dostáva len vzťah spevníka *Cantus Catholici* a českého kancionála *Písně katolické* Jiříka Hlohovského. Veľký priestor svojho bádania o spevníku *Cantus Catholici* venuje Vilikovský vzťahu tohto katolíckeho spevníka k slovenskému evanjelickému spevníku *Cithara Sanctorum* v inom oddiele. Hoci sa jeho štúdia ako jedna z najrozsiahljších a v podstate ako jediná zaoberá kancionálom *Cantus Catholici* z literárnohistorického pohľadu a usiluje sa definovať jeho predlohy z dostupných známych

⁴ Týmto oslovením je myslený Juraj Soos, spišský kanonik a mecenáš, ktorému je spevník dedikovaný.

⁵ Viac o problematike barových spevníkov pozri v prácach M. Kerulovej, predovšetkým v publikácii *Nahliadnutia do staršej slovenskej literatúry* (1999).

spevníkov slovenskej i českej proveniencie, a to z kancionálov katolíckych i evanjelických, prevládol v slovenskej historiografii názor, pretrvávajúci dlhý čas a paušálne opakovaný, že piesne zo spevníka *Cantus Catholici* boli vo veľkej miere prebraté z rôznych vydaní evanjelickej *Cithara Sanctorum* (Holčík 1936, 309-324).⁶ Na možnosť odlišného vnímania vzťahu týchto kmeňových konfesijných spevníkov poukazujeme v štúdiu *Cithara sanctorum a Cantus Catholici v literárnom kontexte slovenského baroka* (Lauková 2008, 83-89), v ktorej sa zamýšľame nad možnosťou iného prepojenia oboch spevníkov a poukazujeme na nezanedbateľný vplyv českých evanjelických a katolíckych spevníkov rovnako na *Citharu Sanctorum*, ako i *Cantus Catholici*, ako aj na iný mechanizmus preberania duchovných piesní z jedného kancionála do druhého. V týchto úvahách sme nadviazali práve na uvedenú štúdiu Jána Vilikovského.⁷

Dôvody preberania duchovných piesní z českého do slovenského literárneho a kultúrneho prostredia sú mnohoraké. Tento „prenos“ duchovného dedičstva fungoval na obidvoch stranách, a to rovnako v rámci katolíckej aj evanjelickej konfesie. V náčrte by sme ho mohli zhrnúť do niekoľkých téz, ktoré sú podľa nášho úsudku platné pre obe konfesijné strany.

Piesňové repertoáre barokových kancionálov mali rovnaký európsky základ, z ktorého čerpali ich zostavovatelia. Obidve konfesie nadväzovali na piesňové bohatstvo všeobecnej cirkvi pred reformáciou, ako aj na zažitú tradíciu duchovného spevu na našom území. Reformácia priniesla dôraz na domáci jazyk a jeho používanie v liturgii, čo sa odrazilo práve v evanjelických spevníkoch. Na túto skutočnosť potom tiež reagovala rekatolizačná snaha katolíckej cirkvi.

Na našom území máme z predbarokového obdobia doložené len rukopisné spevníky a zborníky zväčša svetskej poézie, v ktorých sa sporadicky objavujú záznamy duchovnej poézie, napr. *Vietorisov kódex*. Vydanie tlačeného spevníka predstavuje v barokovom období významný a ojedinelý čin na strane katolíckej cirkvi, najmä ak zoberieme do úvahy skutočnosť, že k prvému vydaniu katolíckeho spevníka došlo roku 1655, druhé nasledovalo až o pol storočie neskôr, roku 1700, tlačené kancionály boli skôr zriedkavé (Minárik 1984, 165). Zostavovateľ spevníka *Cantus Catholici* mohol pociťovať potrebu nejakého vzoru v domácom jazyku, podľa ktorého by pri zostavovaní svojho spevníka postupoval.

Slovenská reformačná cirkev ako útočisko českej exulantskej inteligencie už od renesancie vsakovala podnety, ktoré prinášali z českého kultúrneho, duchovného a literárneho prostredia tamojší vyhnanci. Mnohí exulanti neprestávali po príchode na územie dnešného Slovenska tvoriť, čoho príkladom je nielen literárna tvorba Jakuba Jakobeá, ale z nášho pohľadu aj najdôležitejší počin Juraja (Jiříka) Tranovského – kancionál *Cithara Sanctorum* (1636). Nazdávať sa, že Tranovský vytvoril svoj spevník bez predchádzajúcich väzieb na české prostredie, nie je s ohľadom na existujúce väzby reálne, preto možno jeho nadväzovanie na českú literárnu tradíciu v duchovnej tvorbe pokladať za nevyvrátiteľné.

Benedikt Szöllösi – zostavovateľ katolíckeho spevníka – bol v inej pozícii ako Juraj Tranovský, napriek tomu sa vplyvu českého prostredia nevyhol, práve naopak, vedome naň nadväzoval. Mohol sa navyše opierať o univerzálnosť katolíckej cirkvi, ktorá mu v istom zmysle slúžila ako záštita. Jej autorita a tradícia bola dostatočnou zárukou pri preberaní duchovných piesní z akéhokoľvek národného prostredia, teda aj z českého či nemeckého, prípadne maďarského.⁸

⁶ Príkladom takéhoto chápania vzťahu katolíckeho a evanjelického spevníka je Holčíkova (1936, 309-324) štúdia s názvom *Nakoľko vplývala Cithara Sanctorum na Cantus Catholici?*

⁷ Táto štúdia má reflexívny charakter a nekladie si za cieľ komplexne zmapovať spomínané vzťahy, skôr naznačuje súvislosti a prepojenia kancionálovej tvorby barokového obdobia bez nánosu konfesijných predsudkov z jednej či druhej strany.

⁸ V tejto súvislosti musíme poznamenať, že hoci sú najmä na maďarskej strane preferované tézy, že slovenský

Vplyv českého prostredia na slovenský spevník *Cantus Catholici* môžeme vidieť z niekoľkých hľadísk. Predovšetkým z hľadiska úzkych kontaktov moravských a slovenských klerikov i laikov a potom z hľadiska prepojenia provincií niektorých katolíckych duchovných rádov, najmä jezuitského. Práve jezuitom biskup Peter Pázmaň vložil do rúk správu spomínanej Trnavskej univerzity, v ktorej prostredí, ako predpokladáme, sa zrodil spevník *Cantus Catholici*. Jeho zostavovateľ Benedikt Szöllösi bol jezuita.

Podnety univerzity na formovanie kultúrnych a literárnych vzťahov Slovákov a Čechov (v kancionálovej tvorbe či v organizácii hudobného života v Trnave) sú zreteľné. Na Trnavskej univerzite pôsobili profesori z Olomouca, ktorí ušli pred švédskymi vojskami, a navštevovali ju aj študenti z tohto mesta. Prepojenie Trnavskej univerzity s Olomoucom je o to významnejšie, o čo viac si uvedomíme, že Hlohovského kancionál s názvom *Písně katolické* bol vydaný roku 1622 v Olomouci. Je pravdepodobné, že študenti a profesori z Olomouca poznali a do Trnavy priniesli spomínaný Hlohovského spevník a rovnakou cestou sa k nám mohli dostať aj iné staršie české katolícke kancionály. Styky medzi predstaviteľmi katolíckej cirkvi na českej i slovenskej strane boli známe, a preto aj táto cesta prechodu českých spevníkov na slovenskú stranu bola možná, resp. na základe našich historických znalostí pravdepodobná.

Preberaním piesní z českého prostredia sa vyznačujú obidva spevníky zostavené na slovenskom území – *Cithara Sanctorum* i *Cantus Catholici*. Za pozornosť však stojí skutočnosť, ako s českým jazykovým materiálom ďalej narábajú. Juraj Tranovský v *Cithare Sanctorum* používa výhradne češtinu a aj nasledujúce vydania, hoci sa do nich v rôznej miere dostávajú už i slovenské jazykové prvky, tento úzus viac-menej dodržiavajú. Evanjelická cirkev sa totiž snažila zachovať integritu spoločenstva aj prostredníctvom jazyka, ktorý sa stal v časoch náboženského prenasledovania jedným z oporných bodov tejto konfesie.

Katolícky spevník *Cantus Catholici* na rozdiel od *Cithary Sanctorum* analogický jav nekopíruje: „Jazyk spevníka *Cantus Catholici* zachytáva totiž realizáciu základných postulátov normy predpisovnej slovenčiny postavenej na základoch odlišnosti od češtiny. Táto jazyková norma mala svoju gradáciu smerom k živej norme slovenčiny aj v tomto žánri náboženskej literatúry (duchovná pieseň), ako sme to mohli konštatovať pri analýze jazyka slovenskej piesne predpisovného obdobia“ (Krasnovská 2002, 28).

Spevník má 515 číslovaných strán. Okrem nich obsahuje na začiatku titulný list, na nasledujúcej dvojstrane je latinské schválenie vydania spevníka a tri citáty s nadpisom *K čemu neb: neb jak nastalo užívání písní*. Na nečíslovaných stranách sa ďalej uvádza obsah: *Pořádek Tytulůw Pysny prwnjho Džlu, Pořádek Tytulůw Pysnj w Druhém Dílu, Pořádek Tytulůw Pysnj Třetího Dylu*. V krátkom oslovení čitateľa potom zostavovateľ poukazuje na hudobnú stránku spevníka a poučá ho, ako pracovať s nápevmi: „*Poněwadž w těchto Písněch často se spomjna Obecnj Melodye neb Nota: A mnozy malau wědomost o nj magj Wěziž tedy že Obecná Melodye neb Nota gest když čtyři Wessové neb Rythmowé do gedné wrstwy neb Noty wcgádzý. A každý z těch Wrssůw gen osm Syllab w sobě obsahuje. Yakožro gsau ryto následugjý Pjsně.*“

V nám dostupnej verzii spevníka⁹ sa za obsahom nachádza samostatne číslovaná časť, a to na stranách 1-48, so spoločným názvom *Pysně O Čtyřech posledných věcech každého Čłowěka* s emotívnym obrázkom ľudských ostatkov a rakvy. Zaujímavosťou je, že táto časť sa nachádza aj na konci spevníka na stranách 416-464 so zhodným obsahom a rozsahom, pričom táto lokácia je uvedená aj v *Pořádku* (obsahu) spevníka. Ostáva otázkou, prečo sa uvedený oddiel nachádza už na začiatku spevníka, a rovnako aj to, prečo je v spevníku zaradený až dvakrát. Jednou

spevník *Cantus Catholici* je prekladom maďarského spevníka, už Ján Vilikovský v spomínanej štúdii toto tvrdenie jednoznačne vyvrátil.

⁹ Táto verzia pochádza z Národnej knižnice Praha a bola dodaná na mikrofilme.

z možností je, že išlo o tlačiarovu chybu alebo „prílišnú“ iniciatívu. Omnoho pravdepodobnejšie sa nám však vidí, že tento „čin“ zodpovedá autorskému zámeru v duchu barokového naturelu spevníka. Možno sa domnievať, že barokové tematizovanie smrti, márnosti, pomínutelnosti, pekla a neba mohlo byť motiváciou zaradenia tejto časti pred všetky ostatné, ako aj jej duplicitného výskytu v spevníku.¹⁰

Na konci spevníka *Písně katolické* sa nachádza jedenásť nečíslovaných strán registra a jedna strana errata, dve strany citátov zo žalmov s dobovými ilustráciami a jedna strana s vydavateľskými údajmi.

Obsah spevníka vo všeobecnosti určovalo rozdelenie cirkevného roka. Tento postup radenia piesní dodržiavali katolícke aj evanjelické spevníky „normatívneho“ rázu.

Pri porovnaní formálnej stránky slovenského spevníka *Cantus Catholici* Benedikta Szöllösiho a českého spevníka *Písně katolické* zostavovateľa Jiříka Hlohovského možno postrehnúť podobnosti, ktoré sa dajú interpretovať ako jedna z indícií, že zostavovateľ slovenského spevníka dôkladne poznal český spevník. Pri preberaní piesní však k nemu nepristupoval mechanicky, ale tvorivo, v medziach dobového úzu, pričom nepreberal všetky prvky formálnej podoby Hlohovského spevníka.

Prvé vydanie spevníka *Cantus Catholici* vyšlo bez udania miesta vydania¹¹ roku 1655. Počtom strán je tento spevník menší ako *Písně katolické* Jiříka Hlohovského. Rovnako ako český spevník má aj slovenský na titulnom liste uvedený rozsiahly názov:

CANTVS CATHOLICI Pýsne KATHOLICKE Latinské, y Slowenské: Nowé i Starodáwnné. Z-kterými Krestiané w-Panoňgi Na Wýročné Swatky, Slawnosti, pry Službe Boží, a w ginem obzwlásstnem času, z pobožnosti swé Krestianské ožýwagi. Nasledugý po tem, Pýsne na Katechismus: O Swátostech Nowého zakona. Letañye rozličné na Wýchodi Cyrkewne, a nebProcessyge, a Putowaňy. Z.mnohú, pilnosti, ku potesseňy Lidu Krestianského, z-nowu zebrané, a wúbec widané. S. Pawel k Epheským Cap. 5. V.19. Naplňeňý budte Duchem Swatým, mluwýce samy sebe w Žalmých, a w-Chwalách, a w Pýsničkach duchowných spýwagýce, a chwálu wzdáwagýce w-srdcých swých Pánu. Cum facultate ILLUSTRISSIMI ac REVERENDISSIMI DOMINI, DOMINI GEORGII LIPPAI ARCHIEPISCOPI STRIGONIENSIS Regni Ungariae Primitis. A. M. D. G. B. V. M. O. SS. H. A. P. R. 1655.

Názov spevníka v porovnaní so spevníkom *Písně katolické* je obsiahlejší, zahŕňa aj výpočet obsahu spevníka a navyše obsahuje citát z *Listu Efezanom*.

Spevník *Cantus Catholici* má 320 číslovaných strán. Za titulným listom nasledujú dva citáty sv. Hieronyma a sv. Chryzostoma. Na rozdiel od českého spevníka, ktorý obsahuje tri citáty, chýba v slovenskom spevníku prvý citát z *Listu Kolosanom* (Kol 3, 16); v českom spevníku je pôvodne uvedené: *Ku Kolosen: 3. c 17*. Pravdepodobnou príčinou toho, prečo Benedikt Szöllösi zvolil len dva citáty, je skutočnosť, že citát z *Nového zákona* pridal už do titulného listu.

Na tretej, štvrtej a piatej nečíslovanej strane sa nachádza latinský predhovor venovaný Jurajovi Soosovi, prepoštovi u sv. Štefana a kanonikovi Spišskej kapituly. Tento latinský predhovor zostavovateľa v českom spevníku nenájde.

¹⁰ So zaradením piesní o posledných veciach človeka na začiatok spevníka sa nestretávame pri žiadnom inom tu spomínanom kancionáli. Piesne či básne o posledných veciach človeka prikazoval zaradovať dobový úzus na koniec textu, čo môžeme sledovať nielen v dobových spevníkoch, ale napríklad aj v Gavlovičovej *Valaskej škole*, v ktorej sú koncepty o posledných veciach človeka zaradené na záver.

¹¹ Levoču ako miesto vydania identifikoval podľa typografických znakov Ján Čaplovič (1972) vo svojej monografii *Bibliografia tlači vydaných na Slovensku do roku 1700*. Druhé vydanie spevníka *Cantus Catholici* vyšlo už v Trnave roku 1700.

Na šiestej a siedmej strane nasleduje obsah kancionála. Rozdelenie piesní v spevníku opäť tradične zodpovedá priebehu liturgického roka, rovnako ako je to v Hlohovského spevníku.

Z obsahu spevníka je zrejmé, že Hlohovský rozdelil piesne do troch oddielov. Prvý oddiel zahŕňa piesne podľa priebehu liturgického roka, druhý oddiel obsahuje piesne o Márii, anjeloch a v poslednom oddiele sa nachádzajú piesne všeobecné, žalmy a piesne s témou o posledných štyroch veciach človeka. Na rozdiel od Hlohovského rozdelenia spevníka zostavovateľ Benedikt Szöllösi nerozdeľuje spevník na oddiely a necháva ho v jednom celku. Spevníky majú spoločné časti z liturgického obdobia, zahŕňajúce piesne adventné, vianočné, pôstne, veľkonočné, piesne mariánske, žalmy, všeobecné piesne a piesne na rôzne príležitosti. *Cantus Catholici* obsahuje len jednu pieseň k svätému, a to k sv. Ignácovi z Loyoly, čo bolo aj pre Weiss-Nägela signálom, že jeho zostavovateľom by mohol byť jezuita.

Rozdielna je i grafická úprava spevníkov. V spevníku *Písně katolické* sa nachádzajú dobové rytiny, ktoré sú uvádzané latinským citátom žalmového verša, pod obrázkom je jeho český preklad. Dobové rytiny sa nachádzajú na konci každého dielu a na začiatku samostatnej časti o posledných veciach človeka. Odlišné je aj grafické oddelenie jednotlivých veršov v strofách i samotných strof. V Hlohovského spevníku sú piesne písané in continuo, jednotlivé strofy sú od seba oddelené grafickými značkami a verše zvyčajne lomkou. V spevníku *Cantus Catholici* sú strofy oddelené odsekmi, každá strofa začína v novom riadku.

Netypickým počínom je krátky historický exkurz v spevníku *Písně katolické* na stranách 91-92 a 102-103. V prvom prípade ide o poučenie o tom, prečo na Vianoce kňazi navštevujú svojich veriacich. Túto tradíciu Jiřík Hlohovský odvodzuje zo stredoveku, keď knieža Břetislav a Kosma, pražský biskup v 11. storočí, nariadili kňazom navštevovať počas Vianoc veriacich. So sebou mali mať kríž alebo pozostatky nejakého svätého a podľa reakcií veriacich mali rozpoznávať, kto je kresťanom a kto sa vrátil naspäť k pohanstvu: „*O starodáwnnych takowých zwyklostech pýsse [...] že za Knýžete Břetislawa a Kosmy Biskupa dewátego Pražského mnozý se od Křestianstwa na spět k wýwratu pohanskému wraceli: pročez z napomenutj Biskupského poručilo Knýže...*“ (Hlohovský 1622, 91).

V podobnom duchu je napísaný aj druhý exkurz. Upozorňuje na to, akej vážnosti sa sviatok Troch kráľov v minulosti tešil, pričom sa odvoláva na starodávnu tradíciu návštevy kostola so sviečkou práve v tento deň. Kto sa podľa tradície nedostavil do kostola, bol pokladaný za pohana: „*O Slawnosti této Kteráž w starých zryzených zemských Margkrabstwý Morawského gmenuge se (na Swýčky) wúbec wědomo gest. Že u starodáwnnych Křestianůw w takéwé wážnosti byla že kdožby se dnessnýho Swátku, w Kostle při Mssy swaté, s rozžatau Swýcy pobožně nedal widěti: Ten za nestaleho w Wjre Křestianské gmjn a držán byl [...]*“ (Hlohovský 1622, 102).

Takéto krátke vysvetlenia miestnych tradícií sa nenachádzajú v iných spevníkoch a neprebral ich ani Söllösi do spevníka *Cantus Catholici*. Pravdepodobne tak nemohol urobiť preto, že ide o odvolanie sa na starú moravskú tradíciu, ktorá na území Slovenska neexistovala.

Formálna stránka oboch komparovaných katolíckych spevníkov poukazuje na to, že napriek podobnostiam, ktoré by sme mohli pripisovať dobovému úzu vydávania kancionálovej literatúry duchovného rázu, si oba spevníky zachovávajú vlastné špecifiká.

Existenciu spoločných piesní v českých a slovenských spevníkoch môžeme postrehnúť predovšetkým v textovej rovine slovenského spevníka. Práve pri skúmaní ich spoločných črtí je komparatívna metóda najefektívnejšia, pretože pri porovnaní možno odhaliť, či piesne v oboch spevníkoch majú obsahovú aj formálnu stránku rovnakú, alebo možno určiť, či pieseň je prekladom, imitáciou, nejakou formou transformácie (tematickou alebo žánrovou), kontamináciou, abreviaciou.

Obidva skúmané spevníky – slovenský *Cantus Catholici* i české *Písně katolické* –, pochádzajú síce z dvoch rôznych národných a kultúrnych lokalít, no spoluurčujú diapazón európskeho barokového

kancionálového bohatstva. Starší spevník *Písně katolické* (1622), zostavený Jiříkom Hlohovským a vydaný v Olomouci, sa stal jedným z inšpiračných zdrojov novšieho spevníka *Cantus Catholici* (1655), zostaveného Benediktom Szöllősim a vydaného v Levoči. Rozdiel tridsiatich troch rokov, ktoré uplynuli medzi ich vydaniaми, je dostatočne dlhým časom na to, aby sa kniha, a to aj v čase baroka, stala známou a mohla byť vzorom medzitextového nadväzovania pri koncipovaní iného diela – v našom prípade prvého kancionálového opusu katolíckej proveniencie, edične pripraveného a vydaného na území dnešného Slovenska.

Zostavovateľ českého spevníka *Písně katolické* Jiřík Hlohovský pri vydávaní svojho spevníka mohol nadviazať na tradíciu českej katolíckej hymnografie (vrátane hymnografie nekatolíckej), ktorej výsledkom boli už v 1. polovici 17. storočia tlačené kancionály. Táto tradícia bola naozaj pozoruhodná: „Rozsah české evangelické a katolícké hymnografie doby humanizmu a baroka lze odhadnout na přibližně pět tisíc textových jednotek“ (Malura et al. 2006, 141-154). Zvlášť významný je *Kancyonál To gest: Sebránij Spěwůw Pobožných* (1601), pretože vychádza pred Hlohovského spevníkom, rovnako dôležitým faktorom bola čeština, ktorá vytvárala editorovi spevníka dostatočné zázemie na to, aby pri svojom editorskom počine nemusel upravovať jazyk piesní a mohol sa zamerať na ich teologickú, estetickú a morálnu funkciu.

V diametrálne odlišnej situácii sa však nachádzal zostavovateľ prvého slovenského tlačeného spevníka *Cantus Catholici* jezuita Benedikt Szöllősi. Na území dnešného Slovenska do dátumu vydania jeho spevníka nebol vytlačený žiaden katolícky spevník. Všetky záznamy duchovnej piesne boli realizované len v rukopisných spevníkoch a zborníkoch, a to nezriedka s prevahou svetskej tematiky – príkladom je *Vietorisov kódex*.

Ani náboženská a spoločenská situácia na našom území nebola v čase vydania spevníka *Cantus Catholici* priaznivá. Na území Slovenska mala v tomto čase prevahu protestantská cirkev napriek tomu, že náboženstvom vládnucej panovníckej dynastie Habsburgovcov bol katolicizmus. Tento stav nakoniec viedol k ustanoveniu, ktoré vyplynulo z Trnavskej synody (1629), že je nevyhnutné zostaviť katolícky spevník duchovnej poézie, ktorý by obsahoval pravoverné piesne v katolíckom duchu. Toto nariadenie prišlo v čase, keď si neudržateľný stav v rámci katolíckej cirkvi začínajú uvedomovať aj vyšší cirkevní predstavitelia. Z dostupných materiálov nie je možné zistiť, ako sa Benedikt Szöllősi dostal k zostaveniu požadovaného spevníka, no s vysokou mierou pravdepodobnosti platí, že v čase vydania spevníka bol už jezuitom a skúseným kňazom.

Časový odstup dvadsiatich šiestich rokov od rozhodnutia synody vydať spevník po jeho vytlačení bol dlhý, preto nemôžeme s úplnou určitosťou tvrdiť, že spevník *Cantus Catholici* vyšiel ako priama reakcia na nariadenie Trnavskej synody. O to viac, že roku 1651 vychádza maďarský spevník s tým istým názvom. Ak prijmeme tézu, že zostavovateľom oboch spevníkov je Benedikt Szöllősi, ako aj fakt, že slovenský spevník nie je doslovným prekladom maďarského spevníka, ale samostatným tvorivým aktom, musíme pokladať jeho zostavovateľa za mimoriadne schopného a erudovaného nielen v oblasti teologickej a hymnologickej, ale aj v oblasti lingvistickej. Najmä ak si uvedomíme, že vydanie maďarského spevníka ho zásadne neovplyvnilo pri zostavovaní spevníka slovenského. Pri jeho zostavovaní, naopak, využil dostupné české spevníky – a spomedzi nich predovšetkým *Písně katolické* –, z ktorých preberá najviac piesní, podľa našich zistení až 129.

Pri zisťovaní dôvodov, ktoré ho k výberu piesní viedli, sa musíme vrátiť k latinskému predhovoru Benedikta Szöllősiho k slovenskému spevníku. Píše v ňom:

„Kedže však tieto spevy, Vysokodôstojný Pane, mnoho trpeli na svojej dávnej kráse tak neprajnosťou času a chybným prepisovaním, ako i nepriateľskými znetvoreninami a novotami nekatolíkov, podujal som sa uviesť ich na pôvodné znenie, aby sa obnovila zbožnosť panónskeho ľudu, ktorá kedysi previtala“ (Weiss-Nägel 1935, 426).

Hľadanie vhodných piesní do spevníka *Cantus Catholici* teda viedlo Benedikta Szöllősiho k tomu, aby siahol po rôznych piesňach a vybral z nich také, ktoré boli vieroučne pravoverné

a zároveň spĺňali podmienku autentickej historickosti a obľúbenosti u ľudí na území dnešného Slovenska. Jasne profilovaná vieroučná stránka spevníka ho viedla k tomu, že dôsledne pristupoval ku každej piesni, uvedomujúc si, že koncipuje oficiálny spevník katolíckej cirkvi, ktorý musí následne prejsť cirkevnou cenzúrou.

Podoba piesňového výberu kancionála či spevníka zodpovedala zámeru autora. Zostavovateľ musel dbať na správny výber piesní, na ich usporiadanie či zoradenie do jednotlivých oddielov a častí, jeho úlohou bolo teda prihliadať na tektoniku spevníka i na jeho teologickú pravovernosť a, ako sme už uviedli, rovnako na to, aby piesne boli piesňami živými, ktoré percipient poznal a mal ich v obľube. Výber piesní preto nebol náhodný, určovali ho také činitele ako autorská estetická koncepcia spevníka, tematické rozvrstvenie piesní, formálne rozčlenenie spevníka, rôzna doba vzniku piesní, dobová „popularita“ piesní či kritérium katolicizmu.

Ak sa v tomto kontexte zamyslíme nad funkciou a poslaním dvoch porovnávaných spevníkov, nemôže nám uniknúť indícia, ktorá podľa nášho názoru vypovedá o rozdielnom poslaní komparovaných spevníkov. Skutočnosť, že český spevník neudáva na začiatku jednotlivých častí piesne *Glória*, *Kyrie* a *Krédo*, teda ich a priori nevyčleňuje a neoznačuje, nám naznačuje, že zostavovateľ spevníka *Písňe katolícké* Jiřík Hlohovský pravdepodobne nepocítoval potrebu určovať osobitne piesne spievané v rámci liturgických obradov, čo mohlo vyplývať z ich už ustáleného a dlhodobého využívania v náboženskom obrade. V porovnaní so spevníkom *Cantus Catholici* je zaujímavé, že niektoré piesne spoločné pre oba spevníky sa v slovenskom spevníku označujú ako piesne určené na niektorú časť liturgie (*Glória*, *Krédo*, *Kyrie*).

Ako prelomový spevník katolíckej proveniencie musel *Cantus Catholici* spĺňať aj kanonizačné kritériá. Je preto pravdepodobné, že vymedzené časti omše – myslíme tým *Glóriu*, *Krédo* a *Kyrie* – boli spievané počas liturgie v jazyku veriacich, ale neoficiálne, pretože katolícka cirkev trvala na záväznosti latinského jazyka náboženského obradu. Vyjadruje sa k tomu aj sám zostavovateľ spevníka vo svojom latinskom predhovore: „[...] ako to možno uzatvárať zo zvyku, trvajúceho v niektorých kostoloch ešte i za našich čias, kde čiastka Kánonu sa pri oltári ľudovou rečou odbavovala. A na chóre aj skutočne skoro vo všetkých panónskych kostoloch tak sa odbavuje *Kyrie*, *Gloria* a *Kredo*“ (Weiss-Nägel 1935, 426-430).

V praxi to mohlo vyzeráť tak, že kňaz pri oltári spieval príslušné časti v latinčine a ľud ich spieval v slovenčine. Azda toto bolo dôvodom, prečo Benedikt Szöllösi zaradil uvedené piesne na začiatok jednotlivých častí spevníka. Takéto vyčlenenie sa totiž netýka všetkých piesní, len piesní liturgického roka a piesní všeobecných.

Ďalšou indíciou, na základe ktorej sa možno domnievať, že dva komparované spevníky plnili rozdielne poslanie, môže byť počet latinských piesní, ktoré obsahujú. Spevník *Písňe katolícké* obsahuje 24 latinských piesní, z toho 10 je zaradených do dodatku na konci spevníka, zostávajúce latinské piesne sú najviac zastúpené v kapitole s vianočnými piesňami (7), pričom latinská pieseň aj jej český preklad je pod tým istým notovým záznamom. Ostatné latinské piesne sú uvádzané pred českým prekladom. Ak sa v spevníku *Písňe katolícké* vyskytujú latinské piesne bez následného prekladu len v dodatku, tak v spevníku *Cantus Catholici* je v kapitole vianočných piesní celá časť zostavená výhradne z latinských piesní.

Spevník *Cantus Catholici* obsahuje nepomerne viacej latinských piesní – až 65. Ak sme prijali tézu, že Hlohovského spevník slúžil Benediktovi Szöllösimu ako jeden z hlavných vzorov, vzniká otázka, prečo do svojho spevníka zaradil takmer trojnásobne vyšší počet latinských piesní, t. j. aj piesne z iných zdrojov ako zo spevníka *Písňe katolícké*. Spevník *Cantus Catholici* bol oficiálnym spevníkom katolíckej cirkvi a na dlhý čas aj jediným takýmto opusom v barokovom kancionálovom kontexte na území dnešného Slovenska. Musel preto kopírovať snahu katolíckej cirkvi usmerňovať veriacich v speve, či už v chrámoch, na pobožnostiach, púťach alebo v nesakrálnom priestore, a súčasne zachovávať kánon a predpisy katolíckej cirkvi. Tieto požiadavky sa prejavili,

ako sa domnievame, v kvantite latinských piesní, ktoré nadväzovali na latinskú liturgiu a tradíciu. Ich preklady potom možno pokladať za snahu priblížiť sa k jednoduchému veriacemu.

Spevník *Cantus Catholici*, ako sme už uviedli, má práve so spevníkom *Písně katolické* najviac spoločných piesní – až 129. Často sa uvádza nesprávny predpoklad, že toto je počet prebraných piesní, t. j. piesní, ktoré Szöllösi jednoducho prevzal z českého spevníka, alebo sa používa aj termín „pochádzajú“. Oba tieto termíny môžeme pokladať za nepresné, pretože nevytvádzajú o tom, akým spôsobom zostavovateľ spevníka *Cantus Catholici* pracoval s bohatstvom piesní zaradených do spevníka, resp. či sa piesne spoločné pre oba spevníky dostali do spevníka *Cantus Catholici* z iného prameňa.

Pri porovnávaní piesní oboch spevníkov je zrejmé, že prístup Benedikta Szöllösiho k spevníku *Písně katolické* bol kritický a tvorivý. Môžeme odmietnuť tvrdenia, že Szöllösi piesne zo spevníka Jiříka Hlohovského prebral len mechanicky.

Formálna stránka obidvoch spevníkov je rozdielna, i keď zachovávajú nevyhnutnú inštitucionálnu podobu rozdelenia piesní do častí radených podľa priebehu liturgického roka. Konkrétnym rozdelením a zoskupením piesní sa oba spevníky od seba odlišujú. Hlohovský volí rozdelenie do troch oddielov, kým Szöllösi ponecháva piesne bez členenia. Časti v prvom oddiele spevníka *Písně katolické* a spevníka *Cantus Catholici* sú identické. Oba spevníky sa začínajú časťami adventné piesne, vianočné piesne (obsahujúce piesne na Hromnice, na Troch kráľov, na Nový rok), pôstne piesne a piesne o umučení Krista, veľkonočné piesne, piesne o nanebovstúpení Pána, mariánske piesne, turíčne piesne, piesne na deň Božieho Tela, piesne k Svätej Trojici a piesne spievané v deň posvätenia chrámu. Spoločné sú aj katechetické piesne a litánie. Len jedna pieseň v časti *O posledných veciach človeka* sa v spevníku *Cantus Catholici* nenachádza, a to pieseň o márnosti sveta *Cur mundus militat* (latinská verzia a jej český, resp. slovenský preklad). V druhom oddiele spevníka *Písně katolické* sú zaradené kapitoly piesní, ktoré sa v spevníku *Cantus Catholici* nenachádzajú, a to napríklad piesne o anjeloch, apoštoloch, svätých, vyznávačoch, pannách a vdovách a iné. Aj z tohto krátkeho výpočtu je zrejmé, že Benedikt Szöllösi mal vlastnú predstavu o obsahovom zložení spevníka. Vyberá si piesne, ktoré sú predpokladom inštitucionálneho charakteru spevníka.

Osobitý prístup Benedikta Szöllösiho sa vo formálnej stránke spevníka *Cantus Catholici* prejavil vo viacerých aspektoch. V úvode spevníka napríklad uverejňuje citáty, ktoré sú síce totožné s tromi citátmi zo spevníka *Písně katolické*, nezaraďuje ich však všetky rovnako, za titulným listom zostali dva citáty, tretí Benedikt Szöllösi zaraďuje do názvu celého spevníka.

Ideu latinského predhovoru, v ktorom poukazuje na slávnú minulosť a postavenie duchovnej piesne v kontexte doby, preberá zas z iného českého spevníka, a to z *Rozenplutovho kancionála* (1601) – ten vo svojom predhovore spomína aj sv. Cyrila a Metoda.

Z funkčného hľadiska je symptomatický výber piesní, ktoré sa Benedikt Szöllösi rozhodol do svojho spevníka zaradiť. Mal ambíciu vytvoriť spevník, ktorý by sa mohol stať záväzným spevníkom pre katolícku cirkev na území dnešného Slovenska, a teda musel tejto ašpirácii prispôbiť aj jeho obsah. Zaradil doň nielen piesne liturgického roka, pričom pochopiteľná je kvantita adventných a vianočných piesní, ale aj piesne „na katechizmus“, t. j. piesne, ktoré vysvetľujú náuku katolíckej cirkvi a jej doktrínu – piesne o desiatich Božích prikázaniach, o troch kresťanských cnostiach – láske, nádeji a viere –, piesne o siedmich sviatostiach – o krste, birmovaní, sviatosti oltárnej, sviatosti zmierenia, pomazaní chorých a sviatosti kňazstva. Táto časť je rovnaká ako v spevníku *Písně katolické* a jednotlivé katechetické piesne sa navzájom neodlišujú – môžeme ich hodnotiť ako piesne rovnaké bez akýchkoľvek významových alebo sémantických posunov.

Zaradenie piesní k istému tematickému okruhu v Hlohovského spevníku nepokladá Szöllösi za záväzné. V spevníku *Cantus Catholici* môžeme nájsť prípady, keď sa pieseň figurujúca v istej časti českého spevníka nachádza v inej časti slovenského spevníka.

Príkladom je časť, ktorá obsahuje litánie a piesne spievané na rôznych púťach (Szöllösi 1655, 265-310). Český spevník takúto kapitolu vôbec neobsahuje, litánie sú zaradené do rôznych iných kapitol podľa tematiky. Nachádzajú sa napríklad ako samostatný text pred piesňami o posledných veciach človeka, medzi piesňami na deň Obetovania Pána (pieseň *Plesanie sv. Bernarda*) či medzi piesňami o Panne Márii (loretánske litánie).

Podobný postup Benedikt Szöllösi volí aj pri práci so žalmami. Kým Hlohovského spevník obsahuje časť s názvom *Piesne na sedem žalmov kajúcich* pripisovaných Dávidovi, Szöllösiho výber v kapitole s rovnakým názvom obsahuje len jeden Dávidov kajúci žalm, a to žalm, ktorý je ale zaradený v kapitole s piesňami „obecnými“. V tejto časti sú uvedené iné žalmy.

S ohľadom na komunitu sú v spevníku *Cantus Catholici* i *Písně katolické* nosnými piesňami piesne adventné a vianočné, čo svedčí o ich mimoriadnej oblube medzi ľuďmi. Práve adventnú a vianočnú tematiku môžeme považovať za jednu z najkatoľickejších v duchovnej poézii. Pri nej je najviac viditeľný individuálny prístup zostavovateľa k rozsiahlemu textovému materiálu, ktorý pri zostavovaní spevníka musel nevyhnutne poznať a podrobiť selekcii.

Zo zastúpenia adventných a vianočných piesní v oboch spevníkoch, ako aj z porovnaní zhodných a odlišných piesní je zrejme, že v spevníku *Cantus Catholici* sa nachádza viac adventných piesní ako v spevníku *Písně katolické*, a to v pomere 21 : 18 (prvý údaj zahŕňa počet piesní v spevníku *Cantus Catholici*, druhý v spevníku *Písně katolické*). Z tohto počtu je 7 spoločných piesní. Približne tretina piesní v oboch spevníkoch je rovnaká. To znova potvrdzuje, že zostavovateľ spevníka *Cantus Catholici* Benedikt Szöllösi nepokladal český spevník za spevník „modelovo“ záväzný.

Pri porovnávaní vianočných piesní v oboch spevníkoch možno zase zistiť, že v spevníku *Cantus Catholici* je 75 oproti 46 piesňam v spevníku *Písně katolické*. Spoločných piesní v oboch spevníkoch je 27, čo predstavuje v spevníku *Cantus Catholici* cca 36 %, ale v spevníku *Písně katolické* až cca 60 % z celkového počtu piesní. To znamená, že skoro dve tretiny piesňového fondu vianočných piesní v českom spevníku sa nachádzajú v spevníku slovenskom. Treba mať však na zreteli, že značnú časť vianočných piesní tvoria v spevníku *Cantus Catholici* piesne latinské, a to takmer polovicu. Všetky latinské piesne z českého spevníka sa nachádzajú v slovenskom spevníku. Spoločné piesne v národných jazykoch potom tvoria cca 45 % piesní v oboch spevníkoch.

Z výskumu oboch spevníkov je zrejme, že zostavovateľ spevníka *Cantus Catholici* pristupoval k výberu a úprave piesní špecificky, s ohľadom na zameranie spevníka a jeho poslanie. Keďže spevník bol určený na spievanie pre ľud, prispôsobuje jeho vnímaniu výber piesní známych a obľúbených (vianočné, adventné, pôstne...), pričom ich upravuje podľa tradície a kontinuity katoľickej piesne na území dnešného Slovenska. Piesne, ktoré tematicky opisujú a vysvetľujú učenie a doktrínu katoľickej cirkvi, však necháva v nezmenenej podobe – v takej, v akej sú publikované a kanonizované v spevníku *Písně katolické* Jiříka Hlohovského. V týchto piesňach Benedikt Szöllösi nezasahuje do ich obsahovej ani formálnej stránky.

Piesne, ktoré sa zhodne vyskytujú v oboch spevníkoch, by sme mohli rozdeliť do troch skupín. Toto rozdelenie zodpovedá podobe ich úprav a tematických i formálnych rozdielov:

Do prvej skupiny patria piesne, ktoré sa v oboch spevníkoch nachádzajú v nezmenenej podobe. Pri ich porovnávaní z obsahového a formálneho hľadiska sme zistili, že neprešli žiadnou úpravou (samozrejme, okrem ich upravenia v prospech slovenskej jazykovej „normy“). Ako sme už uviedli, sú to predovšetkým piesne vieroučné a litánie a časť mariánskych piesní.

Do druhej skupiny môžeme zaradiť piesne, ktoré sa v spevníku *Cantus Catholici* nachádzajú v abreviačnej, t. j. skrátenej podobe. Sú to piesne, v ktorých sú v porovnaní s ich podobou v spevníku *Písně katolické* vynechané strofy (zvyčajne posledné), no z obsahovej stránky nedochádza k sémantickým posunom.

Do tretej skupiny sa začleňujú piesne, ktoré sa v spevníku *Cantus Catholici* v porovnaní s ich verziou v spevníku *Písně katolické* nachádzajú v amplifikovanej verzii, resp. zmeny sú evidentné

v obsahovej rovine piesňového textu. Do tejto skupiny patria texty piesní z liturgickej časti piesňového repertoáru spevníka, ako sme sa o nich už zmienili.

Na základe výskumu piesňového korpusu spevníka *Cantus Catholici* a jeho možných zdrojov, či už z línie českej katolíckej kancionálovej tvorby, alebo z línie slovenskej evanjelickej duchovnej piesne, môžeme konštatovať, že je stále na nedostatočnej úrovni základný heuristický výskum slovenskej barokovej hymnológie, a to rovnako spevníkov katolíckej i evanjelickej¹² proveniencie. V českom literárnom kontexte je situácia trochu iná – bádateľom sa už podarilo spracovať aspoň časť z dostupného spevníkového bohatstva. Hymnologický výskum na Slovensku nemá k dispozícii, na rozdiel od českého výskumného kontextu, register piesní podľa incipitov a register prameňov. Musí sa opierať výhradne o individuálny bádateľský výskum originálnych textových jednotiek, v lepšom prípade tlačенých kancionálov v švabachu, v horšom prípade rukopisných spevníkov a zborníkov.

Je zrejmé, že český spevník bol naozaj zdrojom slovenského spevníka, ale toto nadväzovanie bolo tvorivé a originálne. Uvedomujeme si, že problematika medzitekstového nadväzovania nemôže byť úspešne skúmaná, kým neprebehne dôkladný heuristický výskum kancionálovej tvorby slovenskej aj v prepojenosti na spevníky českej proveniencie.

Cyrilo-metodský vplyv sa v baroku prejavuje najmä v momentoch obhajoby národa a jazyka. S príchodom osvietenenských ideí sa objavujú diela historického charakteru Juraja Papánka a Juraja Sklenára, ktoré napriek mnohým nepresnostiam, ktoré obsahujú, významným spôsobom ovplyvnia vývin uvažovania o problematike a stanú sa inšpiračným zdrojom autorov beletrie a prehlbenia cyrilo-metodskej tradície v ich dielach ako tradície slovanskej – slovenskej – národnej – obrodeneckej.¹³

REFERENCES

Primary sources

- CANTVS CATHOLICI Pýsne KATOLICKE Latinské, y Slowenské: Nowé i Starodáwné. Z-kteryimi Krestiané w-Panoňgi Na Wýročné Swatky, Slawnosti, pry Službe Boži, a w ginem obzwlásstnem času, z pobožnosti swé Krestianské ožýwagi. Nasledugý po tem, Pýsne na Katechismus: O Swátostech Nowého zakona. Letaňye rozličné na Wýchodi Cyrkewne, a neb Processyge, a Putowaňy. Z.mnohú, pilnosti, ku potesseňy Lidu Krestianského, z-nowu zebrané, a wúbec widané. Levoča 1655. Slovenská národná knižnica, Sign.: SD 10375 D 1. Archív Spolku sv. Vojtecha, fasc. 200/1.
- CANTVS CATHOLICI Pýsne KATOLICKE Latinské, y Slowenské: Nowé i Starodáwné. Z-kteryimi Krestiané w-Panoňgi Na Wýročné Swatky, Slawnosti, pry Službe Boži, a w ginem

¹² Treba však podotknúť, že problematike evanjelického spevníka *Cithara Sanctorum* sa v slovenskom literárnohistorickom výskume venovala väčšia pozornosť (Minárik 1990, 172-194).

¹³ Pri citovaní úryvkov zo starých textov sme sa rozhodli pre transliteráciu textov zo švabachu. Jedným z dôvodov takéhoto rozhodnutia je snaha zachovať autenticitu starých textov. Ako ďalší problematický jav sa ukázalo používanie a zapisovanie dobových mien (Gáfríková 2006, 215-222). Zjednotenie písania historických mien bude dlhodobým procesom, ktorý sa nevyhne odbornej diskusii nielen v radoch lingvistov, ale aj v radoch literárnych historikov a historiografov. V odborných textoch sa objavujú viaceré upravené podoby mena zostavovateľa spevníka *Cantus Catholici* Benedikta Szöllősiho (Söllősi, Szölösy), keďže doteraz neexistuje všeobecne platný úzus jeho písania. Rozhodli sme sa preto používať podobu Benedikt Szöllősi.

obzvláštnem času, z pobožnosti své Křestianské ožýwagi. Nasledugý po tem, Pýsne na Katechismus: O Swátostech Nowého zakona. Letaňye rozličné na Wýchodi Cyrkewne, a neb Processyge, a Putowaňy. Z.mnohú, pilnosti, ku potesseňy Lidu Křestianského, z-nowu zebrané, a wúbec widané. Trnava 1700. Slovenská národná knižnica, sign. SD 6438 D1. Archív Spolku sv. Vojtecha, fasc. 200/2.

HLOHOVSKÝ, JIŘÍK: Pjsně Katholické k Wýročnjm Slawnostem k Památkám Bozjch S. S. a k rozličným časům pobožnosti Křestianské. S mnohoau a bedliwau snažnostj: nežli kdy prwé, sebrané, přehljdnuté neřesti zprosštěné Starobylé pobožnosti nawrácené a wúbec wydané. Skrze Giřjika Hlohowského. S pbzwlásstnjm dowolenjm a schwálenjm G: W. K. M. Frant: Kardynala z Dytrychssteyna Biskupa Olomauckého. (Wytisštění w Olomaucy, v Mathyásse Handle Léta) M. DC. XXII. = 1622. Národní knižnice, Praha 54 K 20.376 přiv.

Secondary sources

Čaplovič, Ján. 1972. Bibliografia tlači vydaných na Slovensku do roku 1700. Martin.

Gáfríková, Gizela. 2006. Zabúdané súvislosti. Bratislava.

Holčík, Juraj. 1936. Nakolko vplývala Cithara Sanctorum na Cantus Catholici? Odtlačok z Tranovského zborníka, Podielovej knihy Hurbanovej evanjelickej spoločnosti literárnej číslo 40, 309-324.

Kerulová, Marta. 1999. Nahliadnutia do staršej slovenskej literatúry. Nitra.

Krasnovská, Elena. 2002. České predlohy a ich odraz v jazyku duchovných piesní spevníka Cantus Catholici. In Cantus Catholici a duchovná pieseň 17. storočia v strednej Európe. Bratislava, 23-42.

Lauková, Silvia. 2008. Cithara sanctorum a Cantus Catholici v literárnom kontexte slovenského baroka. In Cithara sanctorum 1636 – 2006. Zborník prác z vedeckej konferencie, ktorá sa konala pri príležitosti 370. výročia 1. vydania kancionála v dňoch 22. a 23. novembra 2006 v Liptovskom Mikuláši a v Liptovskom Jáne. Martin, 83-89.

Malura, Jan. 2006. Česká hymnografie raného novověku ve středoevropském kontextu. In Fedrová, Stanislava (ed.). Otázky českého kánonu. Sborník příspěvků z III. kongresu světové literárněvědné bohemistiky. Hodnoty a hranice. Svět v české literatuře, česká literatura ve světě. Sv. 1. Praha, 141-154.

Minárik, Jozef et al. 1997. Z klenotnice staršieho slovenského písomníctva. Bratislava, 269-270.

Minárik, Jozef. 1984. Baroková literatúra. Bratislava.

Minárik, Jozef. 1990. K problematike staršej slovenskej literatúry. In Slovenská literatúra 37/2, 172-194.

Ruščin, Peter. 2002. Estetické a hudobnoštýlové špecifiká spevníka Cantus Catholici. In Cantus Catholici a duchovná pieseň 17. storočia v strednej Európe. Bratislava, 11-22.

Tibenský, Ján. 1965. Chvály a obrany slovenského národa. Bratislava.

Vilíkovský, Jan. 1935. Cantus Catholici. In Bratislava 9, 269-306.

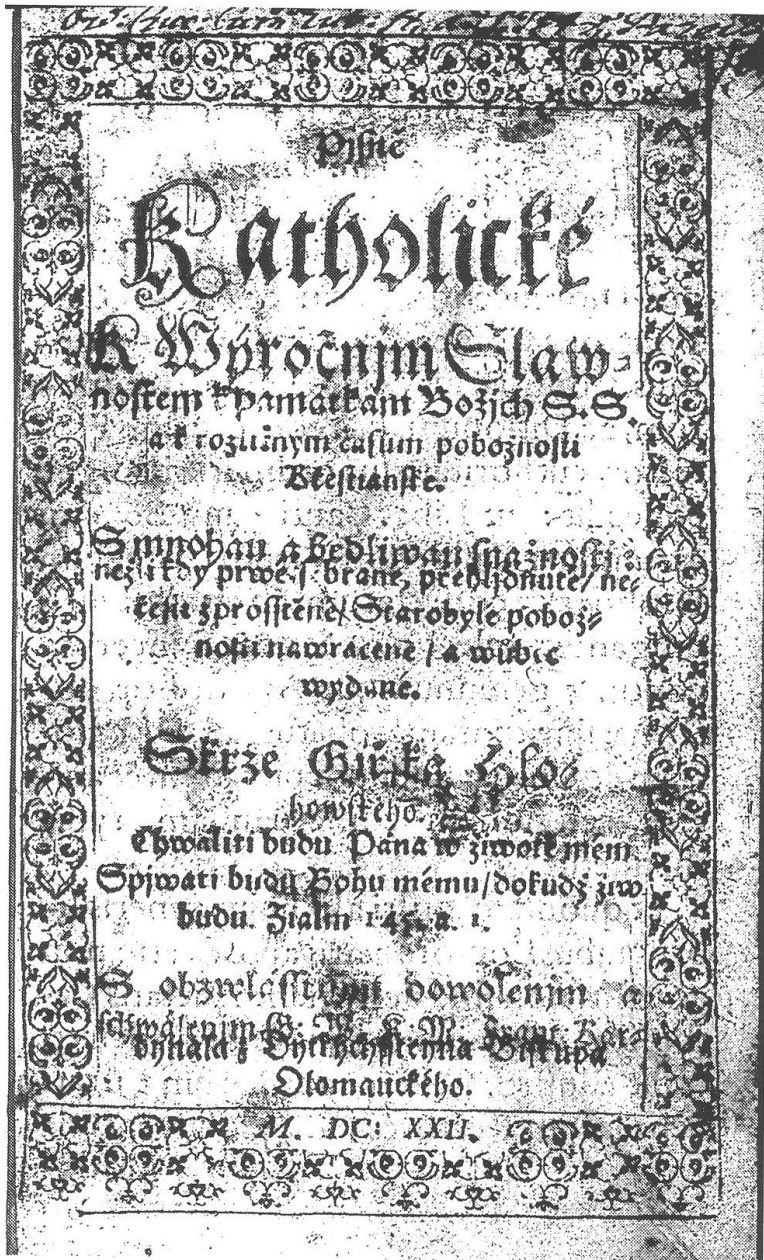
Vlček, Jaroslav. 1890. Dějiny literatúry slovenskej. Turčiansky Sv. Martin.

Weiss-Nägel, Stanislav. 1935. Kto je autorom spevníka Cantus Catholici? In Kultúra 7, 426-430.

doc. PhDr. Silvia Lauková, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Arts
Department of Slovak Language and Literature
Štefánikova 67
949 74 Nitra
Slovakia
slaukova@ukf.sk

PhDr. Petra Kaizerová, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Arts
Department of Slovak Language and Literature
Štefánikova 67
949 74 Nitra
Slovakia
pkaizerova@ukf.sk

Príloha / Appendix

Obrázok 1. Titulný list spevníka *Písně katolické* (1622)

Figure 1. Title page of the hymn book *Písně katolické* (1622)

Obrázok 2. Titulný list spevníka *Cantus Catholici* (1655)

Figure 2 Title page of the hymn book *Cantus Catholici* (1655)